

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
Хмельницького університету управління та
права імені Леоніда Юзькова,
доктору юридичних наук, професору
Налуцишину Віктору Володимировичу*

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата юридичних наук
Новікової Катерини Андріївни
на дисертацію Семенюк Ірини Миколаївни «Звільнення від покарання
за законодавством України та держав Європейського Союзу:
порівняльна характеристика», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. 23 червня 2022 року країни-члени Європейського Союзу проголосували за надання Україні статусу країни кандидата на вступ до Європейського Союзу. Вивчення і врахування *acquis communautaire*, приведення у відповідність нашої правової системи важливо передусім для тих держав, які планують вступити до Європейського Союзу. Розробка і вдосконалення системи засобів кримінального права, одним з яких є інститут звільнення від покарання, є надзвичайно необхідними. На звільнення від покарання, особливо на такий його вид як звільнення від покарання з випробуванням, припадає значна частка питомої ваги засуджених з часів існування КК України. У 2004 році кількість звільнених від покарання з випробуванням складала взагалі 122864 засуджених, що складало 60 відсотків від усіх засуджених. І хоча така цифра свідчить передусім про те, що покарання не виконує роль головного кримінально-правового засобу, необхідність переосмислення системи засобів кримінального права загалом і проблеми звільнення від покарання є актуальним і своєчасним завданням для науки кримінального права.

Використані в дисертації методи дослідження. Важливим у сучасних умовах євроінтеграції України є питання дослідження права Європейського Союзу, тому компаративний (порівняльно-правовий) метод, який був закладений в основу дослідження, став необхідним інструментом для досягнення мети, поставленої у дисертації. Варто зауважити, що дисертанткою визначено зразки досвіду нормативно-правового регулювання звільнення від покарання у законодавстві держав - членів Європейського Союзу, які могли б сприяти вдосконаленню положень кримінального

законодавства України в цій частині. Мають значення для досягнення цілей дослідження й інші використані в роботі загальнофілософські, загальнонаукові та спеціальні методи.

Емпіричною базою дослідження слугували рішення ЄСПЛ, Конституційного Суду України, Верховного Суду, статистичні звіти Державної судової адміністрації України.

Обґрунтованість наведених у дисертації наукових положень, висновків та пропозицій, їхня новизна. План та структура, за якими проводилося дослідження, логічно пов'язані з метою, об'єктом і предметом роботи та обумовлюють його визнання комплексним і повним. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 221 сторінку, з якого основного тексту – 183 сторінки. Список використаних джерел містить 223 найменування, розміщених на 25 сторінках, 5 додатків – розміщені на 13 сторінках.

У розділі першому роботи висвітлено теоретичні засади звільнення від покарання за законодавством України та держав Європейського Союзу. Розглядається стан дослідження звільнення від покарання за законодавством України та держав Європейського Союзу, загальна характеристика звільнення від покарання за національним законодавством та законодавством держав Європейського Союзу.

Слушним є висновок авторки, що за своєю правовою природою до постанов Пленуму ВС України найближчими є «нормативно-правові акти, видані судовою владою», вона зазначає, що між постановою найвищого судового органу та нормативно-правовим актом є суттєві відмінності (стор. 27 дисертації). Немає нормативних актів виданих судовою владою, «негативним» законотворцем може вважатися Конституційний Суд України і його рішення, а в інших випадках можна говорити лише про акти тлумачення, які не можна вважати нормативно-правовими актами. Хоча треба зазначити, що в сучасному кримінальному праві фактично інколи вони створюють норму права, заповнюють прогалину. Тут є правильним висновок дисертантки (стор. 29), що їх не можна розглядати як таку судову правотворчість, яка запроваджує додаткову підставу для звільнення особи від покарання. Але на практиці все ж таки один такий приклад мені точно відомий. Так, всім відомий абз. 7 п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» встановлює додаткову підставу для звільнення від покарання, якої нема в КК України. Так, «суд не вправі перейти до більш м'якого виду покарання у випадках, коли санкцією закону, за яким

засуджується особа, передбачено лише такі покарання, які з огляду на її вік чи стан не можуть бути до неї застосовані. В таких випадках суд, за наявності до того підстав, відповідно до ст. 7 КПК повинен закрити справу і звільнити особу від кримінальної відповідальності або постановити обвинувальний вирок і *звільнити засудженого від покарання*». Дисертанка під час розгляду видів звільнення від покарання за законодавством України та законодавством держав Європейського Союзу і при формуванні пропозицій до законодавства у 1 розділі, фактично пропонує вирішити цю проблему, закріпивши нову частину 6 ст. 74 (звільнення від покарання та його відбування) у такій редакції: «У тих випадках, коли санкцією закону, за яким засуджується особа, передбачено лише такі покарання, які з огляду на положення Загальної частини цього Кодексу не можуть бути до неї застосовані, суд за наявності визначених законом підстав звільняє особу від кримінальної відповідальності або ухвалює обвинувальний вирок та звільняє засудженого від покарання».

У розділі 2 дисертації охарактеризоване звільнення від покарання та його відбування під час постановлення вироку за законодавством України та держав Європейського Союзу. Ретельному аналізу піддане звільнення від покарання та від призначеного покарання під час постановлення вироку, звільнення від відбування покарання та звільнення від відбування покарання з випробуванням. Авторка на сторінках своєї дисертації системно виокремлює положення норм зарубіжних країн, запозичення яких могло б посприяти вдосконаленню норм КК України в частині звільнення від відбування покарання з випробуванням. Серед таких положень особливо виокремлює можливості засудженого після звільнення від відбування покарання здобувати засоби для існування законним шляхом та готовності до вирішення особистих психологічних проблем, які обумовили вчинення кримінального правопорушення або можуть обумовити його вчинення в подальшому (ст. 61 КК Латвії). Також слушною є необхідність запозичення встановлення обов'язку особи, до якої застосовано звільнення від відбування покарання з випробуванням, пройти навчання відповідно до спрямованості вчиненого злочину (трудова, культурна, поведження із транспортними засобами, гендерна та екологічна освіта, поведження з тваринами тощо) (ст. 80 КК Іспанії); (стор. 101-102 дисертації). Загалом значно прикрашає роботу те, що дисертантка не тільки механічно проаналізувала зарубіжне законодавство, а винайшла зразки досвіду, який можна враховувати в Україні, зробила спробу систематизації зарубіжного досвіду.

Також у розділі другому досліджується звільнення від покарання та його відбування на підставі амністії та помилування. Водночас авторка, на жаль, не запропонувала перспектив вдосконалення помилування в кримінальному

праві, не згадала проблему відсутності закону України про здійснення помилування, адже відповідно до ст. 92 такі питання можуть визначатися виключно законами, а не іншими нормативно-правовими актами.

Загалом рекомендую здобувачці наукового ступеня під час написання вже монографії при розгляді видів звільнення (стор. 63-64) розглядати їх за прийнятими в науці кримінального права алгоритмами – передумова підстава, порядок, умови, правові наслідки). Це дасть змогу більш повно розкрити кожен з видів звільнення і систематизувати їх всі за додатковими критеріями.

Розділ 3 присвячено дослідженню звільнення від відбування покарання на стадії виконання вироку за законодавством України та держав Європейського Союзу. Відмітним науковим доробком авторки вважаю те, що під час розгляду умовно-дострокового звільнення від відбування покарання підіймається проблема звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі. Ще на початку дисертації (стор. 31-33) авторка описує проблему відсутності *права на надію* в Україні (історію її виникнення і всі рішення у зв'язку з цим).

У цьому контексті варто підтримати дисертантку і вказати, ще на Закон України від 18 жовтня 2022 року № 2690-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини»¹, який робить значний крок вперед у справі про можливість звільнення осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. Хоча цей закон теж є до кінця неоднозначним, але на його підставі відбувається серйозна реформа національної моделі довічного позбавлення волі з метою приведення його у відповідність до практики ЄСПЛ і рішення КСУ від 16.09.2021. Видається, що запроваджувана модель довічного позбавлення волі з «правом на надію» відповідає усталеній практиці ЄСПЛ. Її квінтесенцію в цьому питанні гарно сформулював Суддя Пауло Пінто де Альбукерке. Крізь призму цих змін авторці дослідження варто переглянути і власні думки, присвячені умовно-достроковому звільненню довічного позбавлення волі (стор. 122-130).

Тут варто виділити висновок авторки, що закріплення положень про умовно-дострокове звільнення засуджених до довічного позбавлення волі у

¹Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини: Закон України від 18.10.2022 № 2690-IX. *Верховна Рада України*: оф. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2690-20#Text>

законодавстві окремих держав-членів ЄС пов'язане з наявністю положень про забезпечення контролю та нагляду за поведінкою таких осіб, звільнених умовно-достроково. Також суд при вирішенні питання про можливість умовно-дострокового звільнення оцінює прийнятність такого рішення з огляду на інтереси суспільної безпеки (КК ФРН), що свідчить про наявність суддівського розсуду при вирішенні питання про умовно-дострокове звільнення. У такому випадку в разі запровадження в Україні умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі, такий механізм доцільно розробити і для КК України. Проте необхідно звернути увагу, що запровадження механізму умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі має кореспондувати механізму умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк (стор. 129-130 дисертації).

Цікавими є і власні пропозиції до законодавства стосовно умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (стор. 137-139). Заслугує на підтримку заміна у законодавстві України моделі умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк такою, що передбачає призначення іспитового строку умовно-достроково звільненій особі та накладення на неї обов'язків, дозволить створити ефективне підґрунтя для побудови ефективного механізму умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі. Цим розділом дисертантка охопила і проблему звільнення від покарання та його відбування за хворобою.

У розділі 4 аналізується звільнення від покарання окремих категорій осіб за законодавством України та держав Європейського Союзу. Варто позитивно оцінити дослідження в роботі застосування засобів кримінального права уразливим категоріям осіб, які відповідно до чинного КК України часто опиняються в більш скрутному становищі, ніж звичайний суб'єкт кримінального правопорушення.

Авторка аналізує положення кримінального законодавства держав-членів ЄС в частині врегулювання особливостей звільнення від покарання та його відбування неповнолітніх осіб, вагітних жінок та жінок, які мають неповнолітніх дітей. Хотілось би більше почути пропозицій *de lege ferenda*, адже відомо, що цим особам дуже мало чого можна застосовувати. На мій погляд, вирішити проблему можна шляхом впровадження спеціальних дієвих механізмів для уразливих категорій, які потребують більшої опіки від держави.

Крім зазначених вище положень, у роботі містяться й інші висновки, рекомендації, які в сукупності і забезпечують належний ступінь наукової новизни дисертації.

Загалом варто визнати, що дисертанті вдалося розкрити предмет дослідження та досягнути його мети, яка полягала у проведенні комплексної науково-правової характеристики, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій із удосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики. Треба зазначити, що авторці вдалося в своєму дослідженні слідувати вислову відомого Т. Шевченка «І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь».

Виклад у наукових публікаціях сформульованих у дисертації положень, висновків і рекомендацій. Основні теоретичні положення, висновки і практичні результати, отримані в процесі роботи над дисертацією, опубліковано в 1 колективній монографії, 2 наукових статтях у фахових наукових виданнях України, 1 статті в іноземному виданні, а також тезах 6 доповідей на науково-практичних конференціях.

Оформлення дисертації та дотримання академічної доброчесності. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами для такого виду праць. Робота виконана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Сформульовані дисертанткою положення, висновки та пропозиції є аргументованими та логічно викладеними. У рецензованій роботі порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення дисертації. Переважна більшість висновків і пропозицій, наведених на сторінках дисертації та публікацій, є належним чином аргументованими. Разом із тим, констатуємо низку переваг дисертації І. М. Семенюк, варто зазначити й наявності дискусійних та таких, що потребують додаткової аргументації, положень.

1. Перше зауваження має методологічний характер та пов'язано з невідповідністю заявленого предмета дослідження фактичному. Так, дисертація має назву «Звільнення від покарання за законодавством України та Європейського Союзу». У цей же час, дисертантка у тексті дисертації розглядає й інститути виключення кримінальної відповідальності, звільнення від кримінальної відповідальності в окремих країнах ЄС умовно співставляючи/ототожнюючи їх з існуючими інститутами в Україні. Звісно, треба погодитися, що «більшість із зазначених положень тією чи іншою мірою вже відображені у кримінальному законодавстві України, хоча і не передбачені як підстави для звільнення від покарання (правові наслідки малозначності діяння, примирення потерпілого з обвинуваченим та передача особи на поруки як підстави для звільнення від кримінальної

відповідальності, спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальні правопорушення у складі злочинної організації; укладення угоди про визнання винуватості з умовою про покладення обов'язку співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, фізичний або психічний примус як обставина, яка виключає кримінальну протиправність діяння, право суду закрити кримінальне провадження з підстав, передбачених ч. 1 ст. 284 КПК України, якщо таке провадження не закрито прокурором)» (стор. 79 дисертації). Але дослідження зазначених положень виходить за межі предмета дослідження та лише вносить плутанину в розуміння змісту таких категорій як виключення кримінальної відповідальності, звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання. Тому власне «звільнення від покарання» не може бути названо виключним предметом цього дослідження, оскільки у тексті дисертації фактично розглядаються й інші суміжні інститути.

2. На стор. 29 дисертації авторка дискутуючи над проблемою неможливості призначення покарання у тих випадках, коли санкцією закону, за яким засуджується особа, передбачено лише такі покарання, що з огляду на положення Загальної частини цього Кодексу не можуть бути до неї застосовані, пропонує законодавчо закріпити існуючу практику звільнення судом від кримінальної відповідальності чи від покарання таких осіб. На мій погляд, вирішення цієї проблеми таким чином є недоречним, адже, по суті, через недоліки законодавчої техніки деякі особи будуть уникати кримінальної відповідальності та покарання. Кращім, все ж таки, є шлях внесення змін до санкцій норм, закріплених у статтях Особливої частини кримінального закону, внаслідок яких у зазначених статтях були б передбачені різні види покарання, що дозволило б враховувати положення Загальної частини КК України про призначення окремих видів покарань. Цей шлях є більш важким, потребує постійної уваги, але усуває один із суперечливих «квазізаходів» кримінально-правового впливу, який існує через неякісну політику пеналізації. Крім того, враховуючи існуючу судову практику, чи треба взагалі говорити про необхідність законодавчого закріплення такого положення.

3. На стор. 49–59, 58, 177–178 дисертації авторка зазначає, що «найоптимальнішою є класифікація видів звільнення від покарання на підставі стадії судового провадження, а саме за критерієм ухвалення щодо особи обвинувального вироку: 1) види звільнення від покарання, які можуть застосовуватись до особи, щодо якої не ухвалено обвинувального вироку або у разі ухвалення такого вироку та призначення покарання – до початку його

відбування; 2) види звільнення від покарання, які можуть бути застосовані під час відбування покарання, відповідно виключно до особи, щодо якої ухвалено обвинувальний вирок та якій призначено покарання; 3) види звільнення від покарання, які можуть бути застосовані як до осіб, щодо яких обвинувальний вирок суду звернений до виконання в частині відбування покарання, так і до осіб, які вже відбули певну частину покарання». Такий підхід наразі суперечить поглядам Робочої групи з питань розвитку кримінального права, що були викладені у проєкті нового Кримінального кодексу України (текст станом на 29.09.2022)². Так, відповідно до ст. 3.4.1. Проєкту видами звільнення від покарання є: 1) непризначення покарання; 2) невиконання призначеного покарання; 3) відстрочення виконання призначеного покарання; 4) зупинення виконання покарання під умовою; 5) припинення виконання покарання. У зв'язку з цим, під час захисту було б доцільно порівняти розроблену дисертанткою класифікацію з класифікацією з Проєкту та назвати недоліки останньої чи переваги авторської.

4. У висновках до дисертації (стор. 178) авторка вказує на «доцільність поділу звільнення особи від покарання за кримінальним законодавством держав-членів ЄС на дві групи – звільнення від покарання, яке полягає: 1) в утриманні від призначення покарання при визнанні особи винуватою у вчиненні кримінального правопорушення або відстрочці призначення покарання. До цієї групи належать: звільнення особи у зв'язку зі втратою суспільної небезпечності; зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності та/або виконання вироку суду; звільнення у зв'язку з малозначністю діяння, умовне припинення кримінального провадження в результаті укладення угоди; 2) в призначенні покарання, яке не звертається до виконання за умов, визначених кримінальним законом. До цієї групи відносяться види звільнення від покарання, які характеризуються призначенням покарання». Чи не є зазначений поділ фактичним аналогом існуючих на сьогодні інститутів звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання, від яких намагається наразі відійти Робоча група з питань розвитку кримінального права?

5. Дисертантка пропонує доповнити ст. 75 КК України положеннями про врахування судом під час розгляду питання про звільнення від відбування покарання з випробуванням таких обставин як: «зусилля, які засуджений

² Кримінальний кодекс України (проєкт). Контрольний текст (станом на 29.09.2022 року). *Новий Кримінальний Кодекс:* вебсайт. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/09/29/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-29-09-2022.pdf>

докладає до відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди»; «бажання та можливість засудженого працевлаштуватись або отримувати засоби для існування іншим законним шляхом», «готовність докласти зусиль до усунення чинників, які зумовили вчинення особою кримінального правопорушення, в тому числі шляхом проходження лікувальних, корекційних та навчальних програм, змістовно пов'язаних з характером вчиненого кримінального правопорушення». Хоча зазначені положення й існують у кримінально-правовому законодавстві окремих країн ЄС, але питання закріплення аналогічних норм у законодавстві України потребує як мінімум оцінки ефективності їх застосування у відповідних країнах ЄС. Але на сторінках дисертації відсутній огляд як судової кримінально-правової статистики та судової практики зазначених країн ЄС, так і огляд проблем чи переваг застосування цих положень з точки зору зарубіжних вчених цих країн.

Крім того, такі словосполучення як «зусилля, які засуджений докладає», «бажання та можливість», «готовність докласти зусиль», «чинники, які зумовили вчинення особою кримінального правопорушення» є оціночними поняттями, які, по суті, умовно входять до категорії «інші обставини справи», у зв'язку з цим виникають питання доцільності внесення таких положень у КК України.

6. Одним із положень, що також виноситься на захист, є думка про доцільність посилення умовного характеру звільнення від відбування покарання за хворобою, оскільки застосування такого виду звільнення обумовлено виключно фактом настання хвороби, а не іншими чинниками, обумовленими законослухняною поведінкою засудженого. З цією метою дисертантка пропонує доповнити ст. 84 КК положеннями про покладення судом при звільненні засудженого при відбування покарання за хворобою, обов'язків, передбачених ч.ч. 1 та 3 ст. 76 КК України. У зв'язку з цим виникає питання: чи дійсно існує необхідність покладати на засудженого обов'язки, передбачені ч.ч. 1, 3 ст. 76 КК України та скасовувати звільнення від відбування покарання за невиконання зазначених обов'язків? Адже якщо подивитися перелік тяжких хвороб, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання³, то можна зрозуміти, що при наявності таких захворювань,

³ Перелік хвороб, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання (Додаток 13 до Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі (пункт 1 розділу VI)). Верховна Рада України: оф. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14#Text>.

засуджений стає або майже стає особою з інвалідністю, бо більша частина з них невиліковні. Навіщо ускладнювати долю таких осіб шляхом покладання якихось обов'язків? І взагалі чи можна теоретично знову звільнити особу від відбування покарання за хворобою, якщо було скасовувано її звільнення від відбування покарання за невиконання покладених обов'язків? Варто враховувати, що зміни до ч. 6 ст. 81 КК України, які запропонувала дисертантка, не відносяться до звільнення від відбування покарання за хворобою.

Також вважаю, що на стор. 141-146 дисертації не повною мірою розкриті підстави «звільнення від покарання та його відбування за хворобою» (ст. 84), автор фактично описує лише психічний розлад, побіжно торкаючись питань, що за хворою може бути звільнена і та особа, яка захворіла на іншу тяжку хворобу (ч. 2 ст. 84), а також військовослужбовець (ч. 3 ст. 84). Таким чином, треба більше уваги приділити всім трьом підставам звільнення від покарання та його відбування за хворобою. У висновках до розділу 3 (стор.148) авторка пише про те, що «на відміну від кримінальних законів України, Литви та Латвії, для більшості кримінальних законів держав-членів ЄС не є характерним розглядати навіть тяжку або смертельну хворобу, яка не відноситься до непсихічних, як підставу для звільнення від покарання або його відбування.», але детально ці підстави і проблеми, пов'язані із застосуванням цих видів звільнення, не розглядає.

7. Загалом підтримуючи і заохочуючи міждисциплінарні дослідження разом з тим зазначу декілька положень, які знаходяться за межами предмета кримінального права. Так, передусім врахування судом зусиль, які засуджений докладає до відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди (§ 56 КК ФРН), що авторка відносить до положень наукової новизни (стор. 12), варто розглядати на стику кримінального права та кримінального процесу, хоча звісно це питання є дискусійним. Підсумовуючи проведений аналіз цієї роботи, необхідно зауважити, що за міждисциплінарними дослідженнями майбутнє, адже наука потребує комплексних фахівців не тільки в своїй вузькій сфері, а й навіть на стику наук загалом. Хотілось би, щоб дисертантка не зупинила свої наукові пошуки на захисті, а капнула в глибину кожного окремого звільнення від покарання. Так, наприклад, вглиб вже згадуваного мною неодноразово у відгуку звільненню від відбування покарання за хворобою, багато чого невідомого лежить на стику права та медицини.

Отже, наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження. Аналіз дисертації І. М. Семенюк показав, що робота має належний ступінь наукової новизни, а її результати мають

теоретичну та практичну значущість, адже сформульовані в ній висновки та пропозиції можуть бути використані: у правотворчості – при внесенні змін і доповнень до КК України; у правозастосуванні – при застосуванні положень про звільнення від покарання; у науково-дослідній роботі – для подальшої розробки як загалом інституту звільнення від покарання, так і окремих його видів; у навчальному процесі – при викладанні курсу кримінального права України, підготовці навчально-наукової літератури.

Висновок. Дисертація Семенюк Ірини Миколаївни «Звільнення від покарання за законодавством України та держав Європейського Союзу: порівняльна характеристика» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій містяться нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, яке має істотне значення для розвитку кримінально-правової науки та правозастосовної практики. Дисертація відповідає всім вимогам, передбаченим постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 р. № 44, а також вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 р. № 40, а її авторка – Семенюк Ірина Миколаївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових
наук України

Катерина НОВИКОВА

Підпис	<u>К. А. Новикова</u>
засвідчую	<u>І. А. Семенюк</u>
Інспектор ВК	<u>«25» листопада 2022 р.</u>